

ІНОЗЕМНИЙ КАПІТАЛ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

Гусев Я. О.

Систематизирован мировой опыт привлечения и функционирования иностранного банковского капитала, мотивы выхода иностранных банков на рынки стран Восточной и Центральной Европы. Сформулированы концептуальные положения определения форм и масштабов расширения присутствия иностранного капитала в банковской системе Украины. Определены направления регулирования этой проблемы со стороны НБУ. Формализованы условия повышения привлекательности национального рынка банковских услуг для иностранного капитала, проблемы и угрозы, связанные с дальнейшим ростом присутствия иностранного капитала в банковской системе Украины.

Систематизовано світовий досвід залучення та функціонування іноземного банківського капіталу, мотиви виходу іноземних банків на ринки країн Східної та Центральної Європи. Сформульовано концептуальні положення визначення форм та масштабів розширення присутності іноземного капіталу в банківській системі України. Визначено напрямки регулювання цієї проблеми з боку НБУ. Формалізовано умови підвищення привабливості національного ринку банківських послуг для іноземного капіталу, проблеми та загрози, пов'язані з подальшим зростанням присутності іноземного капіталу в банківській системі України.

In the article world experience to attract and functioning of foreign banking capital and the motives of the exit of foreign banks in the markets of Central and Eastern Europe have been systematized. Conceptual positions of determining the form and scale to expand the presence of foreign capital into the banking system of Ukraine have been formulated. Directions of regulation of this problem from the NBU have been defined. The conditions to increase the attractiveness of the national banking market to foreign capital, challenges and threats, which are associated with further increase the presence of foreign capital into the banking system of Ukraine have been formalized.

Гусев Я. А.

аспирант УАБД НБУ
Yuliya.Vinnichenko@vtb.com.ua

УДК 336.71

Гусев Я. О.

**ІНОЗЕМНИЙ КАПІТАЛ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ: СВІТОВИЙ ДОСВІД
ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ**

Тривалий час на законодавчому рівні та в широких колах громадськості відбувались дискусії з приводу доцільності відкриття національного фінансового ринку для філій іноземних банків [1–3]. Але процес структурної трансформації банківської системи за останні роки набув такої швидкості, що на сьогодні провідні науковці та банкіри-практики обговорюють вже нову проблему – перспективи функціонування вітчизняної банківської системи під переважним контролем іноземного капіталу. Питання національної приналежності банківської системи є відправною точкою, від якої багато в чому залежить траєкторія економічного та суспільного розвитку України на найближчі десятиліття.

Наявність банків з іноземним капіталом в Україні благотворно впливає на розвиток фінансової системи, сприяє залученню іноземних інвестицій і розширенню ресурсної бази соціально-економічного розвитку. Однак є досить серйозні фінансові й економічні ризики швидкого зростання долі іноземного банківського капіталу, пов'язані з можливою втратою суверенітету в сфері грошово-кредитної політики, можливим посиленням нестабільності, несподіваними коливаннями ліквідності банків, спекулятивними змінами попиту та пропозиції на грошово-кредитному ринку, можливим відтоком фінансових ресурсів. Тому вирішення питання про форми і масштаби розширення присутності іноземного банківського капіталу на ринку банківських послуг повинне бути підпорядковано стратегічним цілям соціально-економічного розвитку, підвищення національної конкурентноздатності, економічної безпеки, зміцнення грошово-кредитної системи України.

Незважаючи на поглиблення фінансово-економічних кризових явищ у світі та заморожування капітальних інвестиційних проектів, сьогодні ми можемо спостерігати прискорення темпів притоку іноземного капіталу в нашу банківську систему, що потребує поглибленого дослідження теоретичних та практичних аспектів цієї проблеми.

Існує достатня кількість наукових, публіцистичних, навчальних та інших робіт українських і закордонних учених, що займалися дослідженням загальних аспектів перерозподілу і використання міжнародних ресурсів в інвестиційній діяльності фінансових інститутів. Серед них особливої уваги заслуговують роботи таких дослідників, як С. Абрамов, Е. Авдокушин, Е. Аكوпова, О. Білорус, В. Будкін, В. Василенко, Г. Волинський, В. Геєць [2], С. Глазьев, А. Гойко, А. Даниленко, Т. Дорошенко, С. Захарін, І. Зенкова, Н. Ігошин, В. Корнеєв, Д. Лук'яненко, В. Лівшиць, Є. Максименко, А. Махмудов, В. Новицький, Р. Павличенко, О. Плотніков, А. Поручник, В. Савчук, А. Семенов, В. Сіденко, С. Ткаленко, А. Філіпенко, С. Барнеса, Дж. Боддевін, Б. Вілсон, Дж. Гелбрейт, Дж. Гитман, Д. Даннінг, Э. Дж. Долін, Р. Дорнбуш, К. Кодзім, П. Ліндерт, Ф. Мьоллерс, Д. Най, М. Портер, А. Ругмен, С. Фішер, Дж. Фрідмен, Б. Фрей та ін. Однак, враховуючи поглиблену теоретичну розробленість в сфері іноземного капіталу та іноземного інвестування, невирішеним залишається питання економічної доцільності залучення іноземного капіталу для подальшого розвитку банківської системи України.

Метою статті є систематизація світового досвіду залучення та функціонування іноземного банківського капіталу, дослідження впливу іноземного капіталу на розвиток банківської системи України.

З одного боку, присутність банків з іноземним капіталом у банківській системі України відповідає інтересам розвитку національної фінансової системи, сприяє залученню іноземних інвестицій та розширенню ресурсної бази соціально-економічного розвитку. Водночас існують досить серйозні фінансові та економічні ризики швидкого зростання частки

іноземного банківського капіталу, пов'язані з можливою втратою суверенітету в сфері грошово-кредитної політики, посиленням нестабільності, несподіваними коливаннями ліквідності банків, спекулятивними змінами попиту та пропозиції на грошово-кредитному ринку, можливим впливом фінансових ресурсів. Тому вирішення питання про форми та масштаби розширення присутності іноземного капіталу в банківській системі України повинно бути підпорядковане стратегічним цілям соціально-економічного розвитку, підвищення національної конкурентоспроможності, економічної безпеки, зміцнення грошово-кредитної системи України [4].

За даними НБУ, з кожним роком кількість банків з іноземним капіталом постійно збільшується, про що свідчить рис. 1.

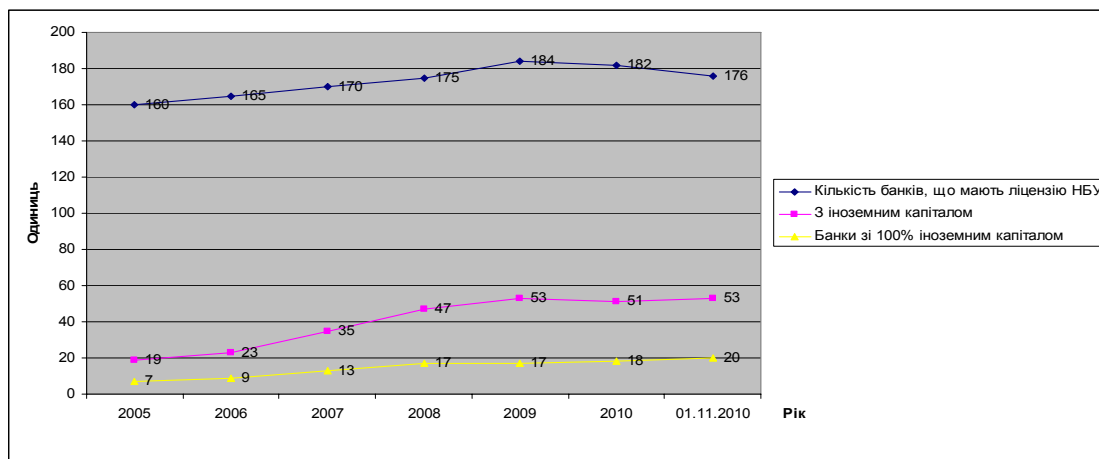

Рис. 1. Динаміка збільшення кількості банків з іноземним капіталом в структурі банків, що мають ліцензію НБУ, од. (побудовано за даними [5])

Крім того, частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків теж поступово збільшується, про це свідчать дані рис. 2.

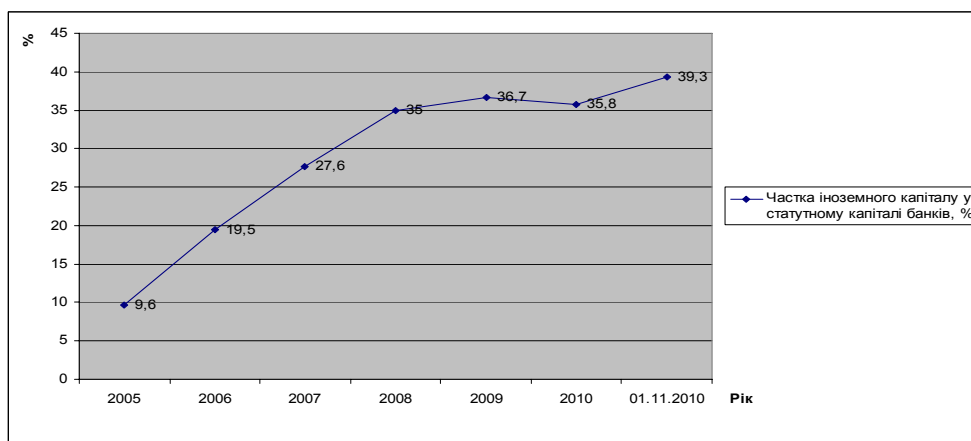

Рис. 2. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків (побудовано за даними [5])

Таким чином, є очевидним зростання обсягів залученого іноземного капіталу. Однак, не можна вважати, що іноземній банківський капітал є більш ефективним за вітчизняний і проблема полягає лише у його подальшому залученні. Необхідно розуміти, що кожен економічний ресурс має свою ціну, а тому варто усвідомити, що саме може бути втрачене за приплив порівняно більш дешевих фінансових ресурсів. Оптимальний вибір у цій сфері потребує чітких уявлень про переваги та витрати.

Обираючи національну стратегію щодо залучення та функціонування іноземного банківського капіталу, необхідно враховувати зарубіжний досвід у цій сфері.

В країни Східної та Центральної Європи іноземні банки приходили, користуючись трьома мотивами:

- 1) захоплення нових ринків;
- 2) отримання вищих прибутків;
- 3) отримання регуляторних пільг;
- 4) прагнення до зростання заради збереження незалежності.

Так, зокрема, спочатку в Чехії, Угорщині та Польщі іноземні банки обслуговували переважно діяльність контрагентів материнської країни, розширюючи тим самим присутність іноземного бізнесу на території країни і створюючи умови для експорту з неї прибутків. Пізніше (наприкінці 1990-х) іноземні банки переорієнтувалися на роздрібний ринок з метою розширення обсягу банківських послуг. Потужні іноземні банки, продаючи більш складні послуги, легко залучають кращих клієнтів, що несуть найнижчі ризики, чим ускладнюють конкуренцію для решти банків. Щодо регуляторного середовища, то слід зазначити, що у країнах Східної та Центральної Європи на початку 1990-х років умови ліцензування, нагляду та регулювання для іноземних банків були набагато сприятливішими, ніж у материнських країнах. Щодо стимулу до зростання, зазначимо, що середні за розмірами західноєвропейські банки, що не мають можливості збільшити обсяг операцій в Західній Європі через конкуренцію та обмеженість вільних ресурсів, виявляють дуже велику зацікавленість у виході на швидко зростаючі ринки Центральної Європи.

Академік В. М. Геєць підкреслює існування певної закономірності – чим більшою є сукупна іноземна присутність у банківському секторі даної країни, то менш чутливими до шоків і менш проциклічними стають у ній банки [4]. Такий висновок він робить виходячи з того, що більша диверсифікованість банків з іноземним капіталом робить їх менш вразливими до кризових явищ у приймаючій країні.

Якщо збільшення присутності іноземного банківського капіталу належним чином регулюється та контролюється, то структура банківської системи вдосконалюється, банки отримують більше стимулів для виходу на міжнародні фондові ринки, більш динамічно розвиваються місцеві фондові ринки, підвищується ефективність трансмісійного механізму грошово-кредитної політики, при одночасному зниженні відсоткової ставки.

При збільшенні обсягів присутності іноземного капіталу в банківській системі центральні банки кожної країни мають враховувати цілий ряд факторів, основні з яких представлені на рис. 3.

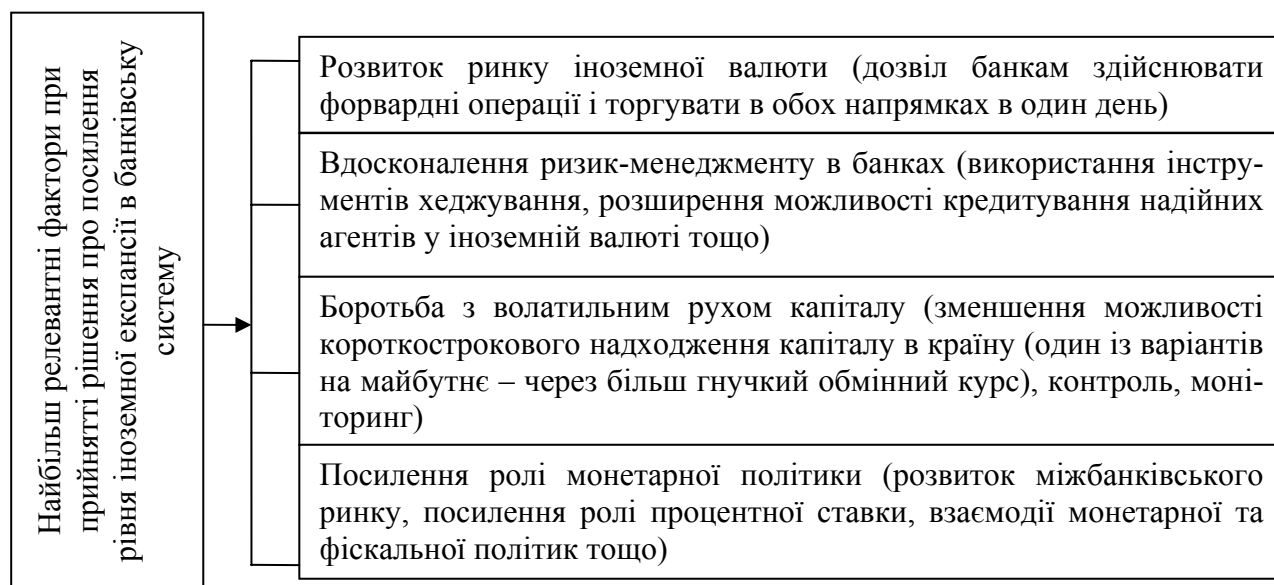

Рис. 3. Основні положення, які має враховувати центральний банк кожної країни при залученні іноземного капіталу в банківську систему

Для розширення присутності банків з іноземним капіталом і підвищення привабливості національного ринку банківських послуг існують певні умови, основні з яких систематизовані на рис. 4.

Рис. 4. Умови підвищення привабливості національного ринку банківських послуг для іноземного капіталу

За свідченням провідних експертів з досліджуваної проблематики, вплив іноземного капіталу на національну банківську систему є двоступеневим, тобто після досягнення певного проміжного «порогу», поява нових банків різко посилює всі наявні та приховані ефекти від присутності іноземних інвесторів. В країнах із невисокою присутністю іноземного банківського капіталу іноземні банки не стільки конкурують з національними, скільки займаються обслуговуванням іноземних клієнтів, тому збільшення частки іноземних інвестицій у банківську сферу є більш вигідним для країни з високою часткою іноземного капіталу.

Світовий досвід вказує на те, що під час рецесії кількість банків з іноземним капіталом традиційно зростає через зниження вартості активів. Частка іноземного капіталу в банківській системі окремої країни залежить від величини банківської чистої маржі, середньої прибутковості банківського бізнесу, кредитоспроможності країни, економічної та політичної стабільності, розвиненості торговельних зв'язків, особливостей банківських систем, а також цілого ряду загальних економічних факторів (ВВП на душу населення, рівень інфляції, реальні процентні ставки). У більшості випадків обсяги іноземного капіталу в банківській системі є вищими в тих країнах, де є рівні оподаткування та концентрації у банківській сфері є порівняно більш низькими. Найчастіше банки з іноземними інвестиціями не змушені нести ті витрати, які пов'язані з виконанням неформальних обов'язків місцевих банків перед політичними структурами та участю у тіньових механізмах. Дуже часто прихід в країну банків з іноземним власником пов'язують зі зниженням чистої маржі національних банків. При зменшенні бар'єрів для приходу іноземного капіталу, відповідно зменшується маржа у національних банків, збільшуються накладні витрати, зумовлені необхідністю підвищення заробітної плати, а також підвищується управлінська та організаційна ефективність.

Враховуючи світовий досвід, можна цілком впевнено стверджувати, що при збільшенні обсягів залучення іноземного капіталу в банківську систему України можна очікувати створення якісного нового фінансово-економічного середовища, виникнення нових можливостей та нових проблем. Доцільність подальшого зростання присутності іноземного капіталу у банківській системі України зумовлена об'єктивними потребами, які систематизовані на рис. 5.

Рис. 5. Потреби, що зумовлюють доцільність подальшого зростання присутності іноземного капіталу в банківській системі країни

Разом з тим залучення іноземного капіталу обумовлює появу серйозних проблем не лише для банківської системи, а й для української економіки (передусім її галузевої структури) та економічної безпеки держави в цілому. Основні з них систематизовані в табл. 1.

Особливе місце в межах досліджуваної проблеми займає питання про відкриття філій іноземних банків в Україні та їх доступ на національний ринок банківських послуг в контексті умов вступу України до СОТ. Правовий статус цього учасника ринку є особливим, оскільки діяльність філій іноземних банків значною мірою регулюється законодавством країни, в якій зареєстровано материнський банк. Враховуючи, що фінансова потужність філій іноземних банків може перевищувати капітали багатьох українських банків, але контролювати належним чином їх діяльність НБУ не зможе, потенційний дестабілізуючий вплив цього чинника є надто серйозним. Якщо рішення НБУ щодо норми обов'язкового резервування не будуть обов'язковими для іноземних філій, то можливість змінювати пропозицію грошей через грошовий мультиплікатор пропорційно до частки іноземних філій в активах усіх банків

буде втрачено. В іноземних банках діє вища норма гарантування вкладів населення, що може сприяти відпливу частини вкладів до філій. Крім того, формально статус філії дає можливість проникнення в Україну ненадійних банків.

Таблиця 1

Проблеми та загрози, що має залучення іноземного капіталу для української економіки та банківської системи

№	Проблеми та загрози	Характеристика
1	Структурні ризики «залежного розвитку» та загострення через це всього комплексу економічних, соціальних та політичних проблем	Формальні і неформальні критерії та цілі діяльності банків з іноземним капіталом не обов'язково збігаються з національними цілями соціально-економічного розвитку. Структурна відсталість та інституційна слабкість економіки України робить можливість такого деформованого розвитку досить реальною. Різке зниження частки національного банківського капіталу може призвести до ситуацій, коли певні сфери економіки будуть позбавлені кредитів, бо акціонери банків з іноземним капіталом завжди інвестуватимуть у ті галузі і в тих країнах, де прибуток і безпека є вищими. Особливо це стосується сфер української економіки, пов'язаних із видобутком та первинною переробкою мінерально-сировинних ресурсів, попит на які на світових ринках, незважаючи на певні коливання, був, є і буде. Хоча Україна зацікавлена в прискореному розвитку на інноваційній основі і в якнайшвидшій постіндустріалізації
2	Загроза «обвальної» глобалізації національної господарської системи та втрати економічного суверенітету	В умовах зростання глобальної нестабільності та конфліктності з непередбачуваними наслідками це вкрай небажаний сценарій, і сьогодні навіть високорозвинені країни здійснюють політику убезпечення від його можливих негативних наслідків вищевказаного
3	Загрози для економічної безпеки країни через можливий неконтрольований відтік капіталу та фінансових ресурсів	Початковий приплив іноземного капіталу у вигляді відкриття філій та особливо – придбання нерезидентами частки або всього статутного капіталу вітчизняних банків з часом може призвести до серйозного відпливу ресурсів з країни та виведення за кордон отримуваних доходів.

Варто відзначити, що вже на сьогодні вітчизняні банки входять до складу міжнародних банківських конгломератів та фінансово-промислових груп, що демонструє табл. 2 [6].

Таблиця 2

Міжнародні фінансові конгломерати, групи та їх представництва в Україні на 1.09.2010 р.

Назва	Місце знаходження	Представництв в Україні	Частка власника у статутному капіталі банку України, %
BNP Paribas	Франція	Укрсиббанк	81,42
UniCredit	Італія	Укрсоцбанк	94,2
Societe Generale	Франція	Профінбанк	94,79
Raiffaisen International	Австрія	Райффайзен Банк Аваль	96,17
SEB Group	Швеція	СЕБ Банк	99,79
ING	Нідерланди	ІНГ Банк Україна	100
Citigroup	США	Сітібанк	100
Credit Agrigole	Франція	Каліон банк Україна	100
Intesa San Paolo	Італія	Правекс-банк	100

В цьому контексті, важливою є тенденція до зростання частки іноземних інвесторів у статутних капіталах найбільших банків, що демонструє табл. 3 [7, 8].

Таблиця 3

Основні власники найбільших банків України станом на 01.01.2010 р.

№ п/п	Назва банку	Власники найбільшої частки у капіталі	Участь у статутному капіталі, %		Резидентність інвесторів
			пряма	опосередкована	
1	Приват Банк	Боголюбов Г. Б.	48,9910	0,0000	Україна
		Коломойський І. В.	49,1500	0,0000	
2	Райффайзен Банк Аваль	Райффайзен Інтернаціональ Банк-Холдінг АГ	96,1800	0,0000	Австрія
3	Ощадбанк	Держава	100	0,0000	Україна
4	УкрСиббанк	BNP Paribas S.A.	81,4100	0,0000	Франція
		ЗАТ «Укр. металургійна компанія»	18,5889	0,0000	Україна
		Ярославський О. В.	0,0000	18,5800	
		ЗАТ «Укрінвест»	0,0000	18,5800	
5	Укрексіббанк	Держава	100	0,0000	Україна
6	Укрсоцбанк	ЗАТ «Ферротрейд Інтернешнл»	69,1945	0,0000	Україна
		UniCredit Bank Austria AG, Austria	26,2152	69,1945	Австрія
7	Промінвестбанк	Державна корпорація «Внешэкономбанк»	93,8400	0,0000	Росія
		АМТ Актив Метал Трейдінг Лімітед	0,0000	14,8123	Кіпр***
		ТОВ «Сігнус»	3,0417	0,0000	Україна
8	ОТП Банк	ВАТ «Центральна Ощадна Каса і Комерційний Банк»	100	0,0000	Угорщина
9	Альфа-Банк	АВН Ukraine Limited	80,10	0,0000	Кіпр***
		Відкрите акціонерне товариство «Альфа-Банк»	19,89	0,0000	Росія
10	Надра Банк	Novartik Trading Limited	60,9967	0,0000	Кіпр***
		Manmade Enterprises Limited	30,7406	0,0000	
11	ВТБ Банк	ВАТ Банк ВТБ	99,8902	0,0000	Росія
12	Банк ФОРУМ	Коммерцбанк Холдинг АГ	94,52000	0,0000	Німеччина
13	ПУМБ	ТОВ «СКМ Фінанс»	89,8700	0,0000	Україна
14	Фінанси та Кредит	ТОВ «Асканія»	48,8780	0,0000	Україна
		ЗАТ «F&C Realty»	47,0532	0,0000	
15	Сведбанк	Swedbank AB (publ)	99,9995	0,0000	Швеція
16	Брокбізнесбанк	Буряк С. В.	48,3230	46,9931	Україна
		Буряк О. В.	46,9931	48,3230	
17	Укргазбанк	Міністерство фінансів України	87,7100	0,0000	Україна
18	Укрпромбанк	ТОВ «АВС»	34,0000	0,0000	Україна
		ТОВ «Укрпромсервіс»	34,0000	0,0000	
		ТОВ «КБ Нафтовий»	32,0000	0,0000	

На нашу думку, основні напрямки оптимізації допуску іноземного банківського капіталу мають знайти системне вирішення під час розробки та реалізації національної стратегії розвитку банківської системи. Однак, існують певні рекомендації, що мають бути першочерговими при подальшій інтеграції України у світовий фінансовий простір:

- поступове збільшення частки іноземного банківського капіталу у банківській системі;
- зміцнення та подальший розвиток сегмента банків з державним капіталом, які спеціалізуються на забезпеченні стратегічних соціальних, структурних та зовнішньоекономічних завдань економічного зростання;
- запровадження нормативно-організаційної селекції та моніторингу доступу іноземного банківського капіталу на основі національних пріоритетів розвитку;
- створення нормативно-правової бази для заборони доступу банків з офшорних зон;
- розробка та впровадження методик ефективного продажу банків з національним капіталом зарубіжним власникам.

ВИСНОВКИ

Таким чином, поступове поглиблення процесів глобалізації та збільшення проникнення іноземного банківського капіталу призводить до розширення інтеграції України зі світовою спільнотою, а відповідно і підвищення рівня залежності української економіки від мінливого зовнішнього середовища. Проте, кажучи про банківський сектор, наразі ми можемо стверджувати лише про захоплення іноземними банками нового для себе ринку, однак, досліджуючи офіційну статистику, яка вказує на поступове збільшення кількості банків з іноземним капіталом, та враховуючи факт фундаментальної залежності українських банків від іноземного капіталу, можна сказати, що у майбутньому може постати проблема експансії української банківської системи іноземними банками. З цих поглядів, вивчення положень, оцінка потреб, аналіз чинників, дослідження умов, моніторинг проблем та загроз щодо збільшення ступеня проникнення іноземного банківського капіталу в українську банківську систему – це основа для підвищення її ефективності, створення справжніх партнерських відносин та збереження суверенітету нашої країни. Для підвищення стимулюючої ролі вітчизняної банківської системи в соціально-економічному розвитку країни потрібен системний підхід до регулювання доступу іноземного капіталу в банківський сектор України. Він має базуватись передусім на заходах підтримки конкурентоспроможності банків з національним капіталом, використанні позитивних структурних і технологічних переваг банків з іноземним капіталом, інтенсифікації використання сучасних банківських технологій та банківського менеджменту, оптимізації інституційної структури вітчизняної банківської системи та наближення її до стандартів країн з розвинутою економікою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белінська Я. Щодо впливу зростання присутності іноземного капіталу на банківську систему України [Електронний ресурс] / Я. Белінська, Я. Жаліло. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/July2009/01.htm>.
2. В роду оказались иностранцы [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.expert.ua/articles/9/0/1981>.
3. Ипполитов П. С. Иностранцы ведут себя как маленькие [Электронный ресурс] / П. С. Ипполитов // Коммерсант Украина. – 2007. – № 25. – Режим доступа : <http://www.kommersant.ua>.
4. Гесць В. М. Іноземний капітал у банківській системі України [Електронний ресурс] / В. М. Гесць // Дзеркало тижня. – № 26 (605). – Режим доступу : <http://www.dt.ua/2000/2040/53895>.
5. Основні показники діяльності банків України. Офіційна статистика НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm.
6. Офіційний сайт рейтингової агенції Standard & Poor's [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.standardandpoors.com/home/en/eu>.
7. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Shareholders.pdf.
8. Paying Taxes: The global picture 2010 / PricewaterhouseCoopers, World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes>.